

**SZÁLLÁSI ÁRPÁD:
DIÓSADI ELEKES GYÖRGY (1905–1977)¹**

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai
Gazda István vezetésével**

(...) Németh László írta a következő sorokat:

„...az orvostörténetnek, mint általában a tudománytörténetnek az a baja, hogy kétféle kíváncsiság, kétféle tudás-természet közé került és ha vannak is kiváló szaktudósai, sem az orvosok, sem a történészek nem tekintik egészen a maguk ügyének.”²

Így látta a ‘Tanú’ egyszemélyes szerzője 1934-ben, amikor Magyary-Kossa Gyula, Győry Tibor, Daday András és Herczeg Árpád neve garantálta a többnyire szakfolyóiratokban szétszórt cikkek színvonalát. A minőségeszme megszállottjának mégis igaza volt, mert a négy fakultás

¹ Forrás: Szállási Árpád: Megkésett megemlékezés Diósadi Elekes Györgyről. = Orvosi Hetilap, 1992. pp. 741–742., p. 747.

Diósadi Elekes György nagyobb orvostörténeti írásai, néhányat a további jegyzetekben közlünk (– *a szerk. összeáll.*):

Diósadi Elekes György: A Medikus Zenekar története 1920–1930. Az előszót írta: Vámosy Zoltán. Bp., [1930]. 27 p.

Diósadi Elekes György: A sárospataki főiskola orvostanáriai és egészségügye. = Orvosi Hetilap, 1932. pp. 1137–1138, 1157–1158.

Diósadi Elekes György: Nobel Alfréd és a Nobel-díjas orvosok. = Orvosi Hetilap, 1933. pp. 955–956, 988–990, 1010–1012, 1033–1035.

Diósadi Elekes György: Orvosok a politika és diplomácia szolgálatában. = Orvosi Hetilap, 1935. pp. 164–165.

Diósadi Elekes György: Az orvostörténelem tanítása Magyarországon. = Orvosok és Gyógyszerészek Lapja, 1937. pp. 59–60.

Diósadi Elekes György: Orvostörténeti múzeumot Debrecennek. = Orvosok és Gyógyszerészek Lapja, 1937. pp. 94–95.

Diósadi Elekes György: Adatok a budai sebészek vizsgájához 1731-ben. = Orvosok és Gyógyszerészek Lapja, 1938. p. 262.

Diósadi Elekes György: Katonaorvosi láttelet 1687-ből. = Orvosok és Gyógyszerészek Lapja, 1938. p. 191.

Diósadi Elekes György: Iskolaorvostörténeti adatok a XVIII. századból. = Iskola és Egészség, 1937. pp. 211–215.

Diósadi Elekes György: Teendők a magyar orvostörténelmi tudomány érdekében. = Orvosi Hetilap, 1938. pp. 1077–1079.

Diósadi Elekes György: Orvostörténeti vonatkozások Szent István idejében. = Debreceni Szemle, 1939. pp. 41–43.

Diósadi Elekes György: A táblabíróvilág orvosai. = Búvár, 1939. pp. 128–132.

Diósadi Elekes György: Az orvostörténetírás története Erdélyben. = Orvosi Hetilap, 1942. pp. 376–377.

Diósadi Elekes György: A debreceni kollégium orvostanáriai és egészségügye. = Budapesti Orvosi Újság, 1942. pp. 154–156.

Diósadi Elekes György: Néhány adat Wespriemi István emlékérmének sorsához. = Numizmatikai Közlemények, 1942. pp. 61–63.

Diósadi Elekes György: Adatok a nagyerdei fürdő történetéhez. = Debreceni Szemle, 1944. pp. 116–117.

² Németh László: Tanú, 1934. nov.

egyetlen tanszéke nem rangsorolta obligát stúdiummá az orvostörténetet, a saját tudományuk múltját, még megőrző jelleggel sem, a virulens európai nacionalizmusok éveiben. Amikor pl. a két oldalról fenyegetett Lengyelországnak mind az öt egyetemén, a nemzeti öntudat egyik fontos műhelye volt,³ vagy Kolozsvárt, ahol a francia Guiart tanított román orvostörténetet. Nem is szólva a nagy nemzetek műhelyeiről. Hogy hazai helyzetünk még érthetlenebb legyen, a magyar állatorvosi főiskolán 1893 óta rendszeresen előadott tárgy az állatorvostan története,⁴ s oktatói azon orvostanárok voltak (Magyary-Kossa, Győry Tibor, Daday András), akiknek humán orvostörténeti tanszéken lett volna a helyük.

Katedra és periodika híján mégis megtörtént a csoda: a harmincas évek második felére kivirágzott medicinánk hagyományörző irodalma. Győry kartörténete a nyitány, Magyary-Kossa negyedik kötete a zárótétel, közben Farkaslaki Hints Elek kétrészes nagy könyvével, Herczeg Árpádnak Szumowski műve fordításával és hazai vonatkozású kiegészítésével az egyetemes orvostörténet-írás aijtáján is kopogtattunk. A szakfolyóiratok (Orvosi Hetilap, Gyógyászat, Budapesti Orvosi Ujság) mellett, szívesen közölt a történelmi segédtudomány tárgyköréből tanulmányokat a Szekfü Gyula szerkesztette Magyar Szemle, életrajzot az akadémiai emlékbeszéd-sorozat, hogy csak a legszínvonalasabbakat említsük.

Vidéken is megmozdult valami: Pécsen egy vaskos kötetben megszületett az egyetem története,⁵ Berde Károly megírta a magyar nép dermatológiáját. Szegeden az ígéretesen induló Bálint Nagy István váratlan halála után, Daday András javaslatára orvostörténeti vitrinek szegélyezték a folyosókat, s az Acta-kiadvány, a jubileumi kötetekkel együtt sem idegenkedett a fél- vagy egészült számbavételétől. Végül a legnagyobb orvostörténeti hagyománnyal rendelkező Debrecen startolt a legnehezebben. Németh László említett írásáig – aki egyébként annyira kötődött a cívisvároshoz – a rektori beszédek voltak az egyedül írott források, no meg a Svájcba „kiszármazott” Verzar Frigyes professzor orvostörténeti cikkei a Hankiss szerkesztette Debreceni Szemlében.

Ekkor került a Tisza Istvánról elnevezett tiszántúli egyetemre egy pesti végzettségű fiatal belgyógyász, akinek orvostörténész érdemeiről nemcsak ez a város tartozik tisztelettel megemlékezni.

Elekes György – aki később Diósadi Elekes néven vált ismertté – a protestáns szellem északkeleti végvárában, Sárospatakon született, 1905. március 10-én. Édesapja megalapítója és tanára volt az angol internátusnak, melynek mintájául a Nagyeniedi Kollégium szolgált. Anyai nagyapja, Kaszap Zsigmond nobilis nagykőrösi családból származott, tanárának tudhatta Arany Jánost, osztálytársának Arany Lászlót, amelyről a családi archívum tanúskodik. A pataki diák Elekes György, nagyapja példáján felbuzdulva iratkozott a főváros orvosi fakultására, ahol 1931-ben avatták orvosdoktorrá. Patak és a protestáns polarizáltság vonzotta Debrecenbe, ahol otthon érezhette magát, 1939-ben mégis visszapályázott a fővárosba. Az újonnan épült campusrendszerű klinikatelep bal oldali bejáratánál ékeskedett a fiatal Fornet névvel fémjelzett Belklinika, ahol doktorunk előbb gyakornoki, majd tanársegédi, végül magántanári státusban tevékenykedett. Szűkebb szakmai területe a belgyógyászati röntgendiagnosztika volt, ahol a kitűnő Udvardy László irányításával dolgozott. Legrangosabb szakdolgozata⁶ a 'Röntgenpraxis' című német lapban jelent meg, letéve névjegyét a hivatás asztalára.

Nagy változást jelentett a város orvostársadalmi életében, amikor a kötelező évi közleménykötetek mellett 1930-tól megjelent a Debreceni Orvosegyesület hivatalos orgánuma, az Orvosok és Gyógyszerészek Lapja, melyet Rex Sándor debreceni gyógyszergyára finanszírozott.⁷ E kitűnő fórumnak 1937-től külön orvostörténeti rovata volt, Elekes György szerkesztésével. Itt jelent meg először Szent-Györgyi Albert Nobel-díjának kétoldalas másolata, e szaklap külön ismertetést érdemelne. Sajnos, ezt az országos jelentőségű vidéki periodikát a Kolosváry-Borcsa-

³ Lásd: Szumowski orvostörténetét

⁴ Kotlán Sándor: A magyar állatorvoslás története (1787–1937). Bp., 1941. p. 178.

⁵ v. Szabó Pál: A M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem és irodalmi munkássága. Pécs, 1940.

⁶ Elekes György: Über die pneumoduodenale Untersuchung. = Röntgenpraxis, 1938.

⁷ Szállási Árpád: In memoriam Rex Sándor. = Orvosi Hetilap, 1986. p. 12.

féle fasiszta sajtótörvény betiltotta, a zsidó érdekeltségre hivatkozva. E mellékletekben Diósadi Elekes György elsősorban a debreceni orvosokkal foglalkozott. Különösen Szentgyörgyi József (1765–1832) orvostanár életét dolgozta fel monográfiászerű alapossággal,⁸ felkutatván a kollégiumi könyvtárban porosodó levelezését, melynek illusztris címzettjei között megtaláljuk Kazinczyt, Földi Jánost, Sándorfi Józsefet és a pataki tanár Fodor Gerzsont egyaránt. No meg Kölceyt és Csokonai Vitéz Mihályt, akit utolsó napjaiban kezelt, ő állott a ziháló mellű fiatal poéta halálos ágyánál, s később rendezte annak iratait. Csokonai kezelése, hatalmas levelezése és a himlőoltás debreceni bevezetése a Tiszántúl egyik legjelentősebb orvosává tette Szentgyörgyi Józsefet, s így megérdemelné – Elekes Györggyel együtt –, hogy ezt a kis monográfiát újra kiadják.

Másik kedvenc orvosfigurájának, Wessprémi Istvánnak a külföldi útjáról, a könyvtáráról és a pestis elleni oltás kísérletéről írt, távolról sem oly részletesen és annyi újdonsággal,⁹ mint Szentgyörgyi esetében. Orvostörténeti múzeumot akart mindenáron Debrecennek, a lapos városnak, ahol Wessprémi megírta a 'Succincta' négy kötetét, ahol Magyary-Kossa született, ahol az orvosetnográfus Liszt Nándor ténykedett, s titokban persze saját magára is gondolt, aki vidéken először szerkesztett orvostörténeti mellékletet.

1939-ben megpályázta az OTI orvosfogalmazói állását, így búcsút mondott Debrecennek és a klinikumnak. A Debreceni Szemlében még megjelent egy dolgozata,¹⁰ a következő orvostörténeti írásai viszont már a Budapesti Orvosi Újság, olykor az Orvosi Hetilap hasábjait gazdagították,¹¹ ám a harmadik debreceni orvoskedvencről, Hatvani Istvánról volt szó, cikke jelent meg az Egyházi Értekezések lapjain,¹² Wessprémiről pedig a Debreceni Szemlében.

Szívesen tartott rádióelőadásokat a táblabíróvilág orvosairól, majd 1941-ben Debrecenben a Paracelsus halálának 400. évfordulója alkalmával rendezett tudományos ülésen 'Paracelsus és a paracelsusi tanok sorsa Magyarországon' címmel tartott előadást.¹³ A Debreceni Orvosegyesület 1941. évi decemberi ülésén a kolozsvári orvostörténeti intézetről tartott előadást, melynek üléseelnöke Sántha Kálmán professzor, társelőadója a vércsoportokról Rex-Kiss Béla volt.

A világháború az ő életébe is beleszólt. Megjárta a Don-kanyart, sebesülés nélkül, de lelkileg belerokkanva.¹⁴

Nem nősült meg, s ez 1945 után még visszahúzódóbbá tette. Hazakerülése után egy ideig magánrendelőt nyitott, majd a Vöröskereszt Kórházában (ma Sportkórház) dolgozott, ismét klinikusi minőségben. 1951-től üzemorvos a Ganz Villamossági Gyárban, később Újpesten SZTK-főorvos. 1974. január 1-jén ment nyugdíjba, jóval túl a nyugdíjkorhatáron.

Amikor 1951-ben megalakult az Országos Orvostörténeti Könyvtár, majd 1955-től beindult Jáki Gyula professzor és Palla Ákos szerkesztésében Az Országos Orvostörténeti Könyvtár közleményei, Elekes György szorgalmasan eljárta a rendezvényekre, ám nem kívánt aktivizálódni. Szerzők között a nevét tehát hiába keressük. Két előadásáról tudunk, egyiket 1954 márciusában tartotta az Országos Orvostörténeti Könyvtárban, 'Az orvoslás és az orvosi tudomány kezdete Debrecenben – Melius orvosi műveltsége' címmel.¹⁵ A másikat 1975. február 3-án tartotta, stílszerűen Wessprémi István életútjáról, amikor a Magyar Orvostörténeti Társaság – életművéért – Wessprémi István Emlékéremmel tüntette ki.

⁸ Diósadi Elekes György: Dr. Szentgyörgyi József debreceni orvos (1765–1832) élete és orvosi levelei. = Orvostörténelem, 1937. pp. 95–96, 119–120, 141–144, 166–168, 190–192, 215–216., p. 239., pp. 262–263., p. 287., 1938. pp. 23–24., p. 46., pp. 71–72.

⁹ E tanulmányai nemrégiben újra megjelentek a 'Wessprémi István emlékezete' c. kötetben (Piliscsaba – Bp. – Debrecen, 2000. 293 p.). (– a szerk. megj.)

¹⁰ Diósadi Elekes György: Orvostörténeti vonatkozások Szent István idejében. = Debreceni Szemle, 1939. 1. sz.

¹¹ Az orvostörténet-írásról 1938-ban írt összefoglalója az Orvosi Hetilapban jelent meg.

¹² Diósadi Elekes György: Professzor Hatvani receptjei a debreceni diákok részére 1780 körül. = Egyházi Értekezések, 1940.

¹³ Az Orvostudományi Közlemények 1942. évi 2. számában jelent meg.

¹⁴ Nővérének, néhai Genszky Gábornénak személyes közlése.

¹⁵ Unitárius Élet, 1954. márc.

Számára azonban legalább akkora megtiszteltetés volt Győry Tibor 1937-es levele, melyben Győry a következőket írta:

„Fogadja őszinte köszönetem kifejezését Szentgyörgyi leveleiről írt értékes és érdekes közleményének szíves megküldéséért s egyben a folytatásokért, melyekkel bizonyára meg fog örvendeztetni...”¹⁶

Hogy miért nem publikált 1945 után, arra a könyveibe írott bejegyzései adják meg a választ. Idegenkedett minden marxista osztályszemléletes belemagyarázástól és a gombamód szaporodó szovjet-orosz prioritásoktól.

Békés polgári szellemtörténeti szempontból szemlélte a múltat és a jelent, nem volt oka egyetlen sorát sem revidiálni, vagy újjal „felváltani”.

Bejárt az intézetbe jegyzetelgetni, bár sejtette, hogy azokat már aligha fogja publikálni. Külföldi orvostörténészekhez küldött levelei többnyire a határról visszajöttek, fegyelmezetten vette tudomásul, hogy ez már „nem az ő világa”.

Legutolsó terve sem sikerült, amikor csodálatos könyvtárát a Debreceni Orvostudományi Egyetemre akarta hagyatékozni. E sorok írójához küldött leveléből nem derül ki, min feneklett meg ez a nemes szándék. Bibliotékája így nagyrészt szétszóródott, szerencsésnek mondható (köztük jómagam), aki antikváriumban egy-egy becsesebb darabra rábukkant.

Ahogy élt, olyan észrevétlenül hunyt el, 1977. június 28-án. Orvostörténészi fénykora a tiszántúli metropolishoz kötődik, ahol egy potenciális utódnak az ő munkáját kell folytatni.

Hogy Debrecen e téren is méltó legyen Wessprémi, Magyary-Kossa és Diósadi Elekes György országos jelentőségű hagyományához.

¹⁶ Győry Tibor lev. lapja Elekes Györgyhöz 1937-ben